

Cumhuriyet Döneminde İçtimâî Bir Yara: Alkol, Propagandalar, Politikalar (1920-1950)

Gül ÇAKIR*

Özet

1920 yılından itibaren Türkiye’de alkol bağımlılığı içtimâî bir yara olarak ele alınmış, içki üretimi ve tüketimini sınırlandırmak için bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye’de 1920’den 1950 yılları arasında tıbbi dayanaklar ışığında yapılan propagandalarla içkinin zararları halka anlatılmıştır. İçkinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra toplumda meydana getirdiği sosyal bozulmalar da yapılan propagandaların bir konusu olmuştur. Bu dönemde alkol bağımlılığının ahlaki çöküşe neden olduğu, nesli bozduğu, aile yapısını çöktürdüğü, fiziksel ve ruhsal bozulmaya sebep olduğu, suç oranını arttırdığı anlatılmış, toplum içkiden uzaklaştırılmak istenmiştir.

Türkiye’de çıkarılan Men’i Müskirat Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Umumî Hıfzıssıhha Kanunu gibi yasalarda alkolün kullanımını sınırlandıran ve zararlarını engellemeyi amaçlayan bölümler yer almıştır. Ayrıca devlet dönemin sağlık bakanlığı aracılığıyla alkol karşıtı propagandalar yürütmüştür. Türkiye’de alkol karşıtı propagandalar yayın, konferans, film gösterileri, gezi gibi vasıtalar ile gerçekleştirilmiştir.

Yeşilay Cemiyeti 1920-1950 yılları arasında alkol karşıtı propaganda konusunda kapsamlı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bünyesindeki doktorları dönemin gazetelerinde bilimsel makaleler yazmış, Türk Ocakları, Halkevleri ve mekteplerde konferanslar vererek alkolün zararlarını çok boyutlu olarak ele almışlardır. Yeşilay Cemiyeti, yaptığı yayınlarla, düzenlediği geziler ve oluşturduğu Yeşil gün, Üzüm Bayramı aracılığı ile propaganda yapmıştır. İçki aleyhinde duyulan işbirliği ihtiyacı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada 1920-1950 yılları arasında Türkiye’de alkol üretim ve tüketiminin sosyal ve ekonomik boyutları, bunlara yönelik yasal düzenleme ve girişimler ele alınmış, alkolizmle mücadelede yapılan propagandalara, bu konuda Yeşilay Cemiyeti’nin katkılarına yer verilmiştir. Dönemin gazeteleri, yayınları, arşiv belgeleri ve konu hakkında günümüzde yapılmış araştırmalar bu çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alkol, İçki Bağımlılığı, Yeşilay, Alkol Mücadelesi.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, gul.karacaer@deu.edu.tr

A Social Grief in Republic Era: Alcohol, Propaganda and Policies

Abstract

Since 1920 alcohol addiction is discussed in Turkey as a social wound, and legal tools to limit the production and consumption of liquor is were arranged. Between 1920 and 1950 its consequences have been described in the light of medical grounds. In addition to negative effects of alcohol on human health, social deteriorations have been a subject of propaganda. It was stressed that alcohol addiction causes moral collapse, destroys the family structure, leads to physical and mental deterioration and increases crime rate, hence it is tried to be isolated from the society.

“Men’i Müskirat” Law, the Turkish Penal Code and Public Health Act included sections aimed at preventing and limiting the use of alcohol and resultant losses. In addition, the state carried out anti-alcohol propaganda through Ministry of Health during this period. Such propaganda carried out by means of broadcasting, conferences, movie demonstrations, and purposeful trips.

On the other hand, “Yeşilay Cemiyeti” (i.e. the Green Crescent) carried out extensive activities on anti-alcohol propaganda between 1920-1950. Doctors in this society published scientific articles in newspapers of this period, attended conferences in “Türk Ocakları”, community centers, schools and discussed the harms of alcohol in a multidimensional way. “Yeşilay Cemiyeti” asserted its propaganda through publications, purposeful trips, and its organizations such as the Green Day and Grape Festival. The society sought to strengthen the cooperation against alcohol.

This study focuses on the social and economic aspects of alcohol production and consumption in Turkey between 1920-1950, related legal regulations and ventures, the propaganda through struggle against alcoholism, and contributions of “Yeşilay Cemiyeti” on this topic. The newspapers, publications, archive documents of the period, and contemporary research on the subject have been primary source to this study.

Keywords: Alcohol, Alcohol addiction, The Green Crescent, Struggle Against Alcohol

Giriş:

“Bağımlılık, zevke neden olan madde veya davranışların artan miktarlarda tekrarlanmasıyla oluşan biyopsikososyal bir bozukluktur. Tıptaki bağımlılık genellikle “toksik madde” olarak nitelendirilen kimyasal maddelerin istismarı için kullanılır”.¹ Bağımlılık türlerinden bir tanesi de alkol bağımlılığıdır. “Çok miktarda ve sıklıkla alkol tüketen, bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlığının bozulmasına rağmen alkol almak isteyen, tedavi edilmesi gereken kişiye alkolik denir”.²

Alkol bağımlılığı ve içki meselesi geçmişten günümüze kadar devletlerin ilgilendiği, çeşitli politikalar ürettiği bir konu olmuştur. Türkiye’de de Osmanlı’dan günümüze kadar içki kullanımı ile ilgili meseleler çeşitli otoriteler tarafından tartışılmış, konu ile ilgili politikalar üretilmiştir.

1 <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1k> , (08.03.2021).

2 <https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliliği>, (08.03.2021).

Anadolu’da eski zamanlardan beri içki kullanma gibi bir alışkanlık vardı.³ Türklerin İslâm dinini kabul etmeleriyle beraber yaşam tarzında önemli değişiklikler oldu. İslâm dini içki kullanımı haram kılmaktaydı. Dinen toplumun bu alışkanlıktan uzak durması gerekiyordu.⁴ İçki ile mücadele konusu Osmanlı Dönemi’nden itibaren dikkate alınmış, içki kullanımının önüne geçmek için çeşitli düzenlemeler yapılmıştı. Düzenlemelerin kaynağı Şer’i hükümler idi. Uygulamanın yöneticileri ise bazı Osmanlı padişahları idi. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan bir süre sonra “*çeşitli nedenlerle meyhanelerin kapatılmasına, içki üretim ve satışının engellenmesine ihtiyaç duyulmuştu*”.⁵ Osmanlı’da ilk yasak Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde “Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi” ile başlamıştı. Bu kanunname gizli içki içen Müslümanlara yönelikti ve para cezasını kapsamaktaydı. Ayrıca bu kanunname gayrimüslimleri kapsamıyordu. Sonraki padişahlardan II. Bayezid yayınladığı “İçki Yasaknamesi” ile Fatih Sultan Mehmet ile aynı tarzda tutum sergilemişti. İçki yasağı konusunda en sıkı tedbirleri alan diğer bir padişah ise Kanuni Sultan Süleyman idi. Dönemin Şeyhülislam’ının etkisi ile padişah, dini hükümleri yerine getirmek ve ahlakın çözümlüşüne mani olmak adına içki aleyhinde kanunname yayınlamıştı. Şarap getiren gemiler yakılmış, Müslüman mahallelerinde meyhane açılması yasaklanmıştı. Fakat Kanuni Sultan Süleyman’ın son dönemlerinde yasak delinmişti. 16. Yüzyılda çıkarılan bir fermanla tekrar içkiye dair çeşitli yasaklar getirilmişti.⁶

Murat Arpacı’nın aktardığına göre;

*“19. Yüzyılda da meyhanelerin yaygınlaşmasına yönelik engelleyici uygulamalar devam etmiştir. Örneğin 1861’de Antalya’nın Müslüman mahallelerinde açılan meyhanelerin kapatılması kararlaştırılmıştır. 1889’da ise Müslüman mahallelerinde meyhane açılmasının yasaklanması ve mevcutlarının da kapatılması kararı alınmıştır. Osmanlı tarihi bu türden sayısız meyhane kapatma ve içki yasağı kararlarıyla doludur ve içki tüketimine yönelik bu yaklaşımın iki temel nedeni vardır: Öncelikle İslam dini, sarhoşluk veren içecekleri kesin bir dille yasaklamaktaydı ve içkiye yönelik karar almış padişahlar Ortodoks İslam’ı kamusal alanda hâkim kılmaya çalışıyorlardı. İkinci neden ise alkol tüketiminin kamu düzenine, sosyal ve siyasi statükoya karşı bir tehdit olarak algılanmasıydı. Osmanlı Devleti’nde İmparatorluk ölçeğinde doğrudan alkol karşıtı ilk örgütlü sivil hareket ise 1910(1326) yılında kurulan Osmanlı Men’-i Müskirat Cemiyeti’dir”.*⁷

3 İçki maddesi için bkz. Nebi Bozkurt, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icki#1>, (09.03.2021).

4 <https://kurul.diyadin.gov.tr/Cevap-Ara/4486/gazli-icecekler-ve-alkol?enc=QisAbR4bAkZgIHImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>, (09.03.2021).

5 Yeter Öztürk, XIX. Yüzyıl Arşiv Belgeleri ne Göre Osmanlı Devleti’nde İçki ve Yasakları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), TC. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ordu 2017, s.19.

6 Bkz. A.g.e., s.18-27.

7 Murat Arpacı, “Sağlam Nesiller yada Dejenerasyon: Türkiye’de Alkol Karşıtı Düşünce ve Hareket (1910-1950)”, *Toplum ve Bilim*, S.134, 2015, s.37.

Cem Doğan'ın aktardığına göre; Osmanlı Men'-i Müskirat Cemiyeti İstanbul'da kurulmuştu. Cemiyetin amacı hakkındaki bilgiler cemiyetin nizamnamesinde yer almaktaydı. Cemiyet halkı içki kullanmaktan vazgeçirmek için çalışmaktaydı. Bu amaca ulaşmak için cemiyetin izleyeceği yollar ise içkinin zararlarını halka ispatlamak, göstermekti. Konferans, gazete yazıları ve neşriyatı kullanarak halka ulaşılmak istenmişti. Cemiyet, içki aleyhine yapacağı çalışmaların esas kaynağını sadece dinden almamıştı. Cemiyetin söyleminde içkinin dinen haram olduğu belirtilirken fennen de zararlı olduğu yer almaktaydı. Cemiyet nizamnamesinde içki kullanımının yol açtığı hastalıklar ve sosyal bozukluklara da yer verilmişti.⁸

Osmanlı Men'-i Müskirat Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra Türkiye'de içki kullanımı, satışı ile ilgili diğer önemli gelişme ise 1920 yılında Men'-i Müskirat Kanunu'nun çıkarılması oldu.

Alkol Üretim, Satış, Kullanımına İlişkin Yasal Düzenleme ve Girişimler:

Cumhuriyet yönetimi Türkiye'nin kuruluşunun ilk zamanlarından itibaren alkol kullanımı, satışı ve alkol bağımlılığı meselelerini gündemine almış ve içki, ispiroto gibi toplum düzeni, halk sağlığı, ekonomi üzerinde etki edecek maddeler ile ilgili yasal düzenlemeler yapmıştır. Söz konusu yasal düzenlemelerden ilki 14 Eylül 1336 (1920) yılında çıkarılan Men'-i Müskirat Kanunu'dur. Kanunun birinci maddesi ile Memâlik-i Osmaniye'de her nevi müskiratın imali, ithali ve kullanımı yasaklanmıştı. Sekiz maddeden oluşan kanunda söz konusu yasağa uymayanlar hakkında para ve hapis cezaları belirlenmiş, tıpta kullanılacak her çeşit ispiroto maddelerin eczanelere ihtiyaç oranında dağıtılacağı ve kullanımının Sıhhiye Vekâleti tarafından kontrole tabi tutulacağı yer almıştı. Ayrıca tıpta kullanılacak ispiroto maddelerin kullanımı ile ilgili Sıhhiye Vekâleti'nin bir talimatname hazırlayacağı belirtilmişti.¹⁰ TBMM'ne Men'-i Müskirat Kanunu teklifi sunulduğunda milletvekilleri arasında uzun tartışmalar yaşanmıştı. Vekiller konuyu mali, dini, sağlık açısından ele almışlardı. Dönemin Sıhhiye Encümeni olan Dr. Asım, Dr. Suat, Dr. Mazhar Beyler, müskiratı nesli inkıza sevk eden mühim âmil olarak görmüş, bu tür maddelerin toplum sağlığı üzerinde olumsuz etki yarattığını dile getirmişlerdi.

Uğur Üçüncü'ye göre; Men'-i Müskirat Kanun teklifinin altında yatan gizli gerekçeler oldukça önemliydi. Üçüncü, sebeplerden birini şu şekilde ifade etmiştir:

“Teklif muhafazakâr gruba mensup bir mebus tarafından verilmiştir. Müzakereler, radikal ve yenilikçi kanadı temsil eden Mustafa Kemal Paşa ve Hükümete karşı,

8 Cem Doğan, “Osmanlı Men'-i Müskirat Cemiyeti ve Men'-i Müskirat Kânunu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.26, Bahar 2013, s.173.

9 Müskiratın kelime anlamı: Sarhoş eden ve sarhoşluk veren şeyler. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1998.

10 Men'-i Müskirat Kanunu için bkz. *Resmî Ceride*, 28.02.1337, No:4.

muhafazakâr kitlenin iktidarı ele geçirme mücadelesine dönüşmüştür. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Kanun'un çıkmaması için çaba göstermişken muhafazakâr kitle teklifin kabulü için gayret sarf etmiştir. Milli Mücadele yolunda birlik ve beraberliğin sağlanması adına görüşlere saygı duyulması, teklifin kabul edilmesinin yolunu açmıştır. Neticede muhafazakârlar diğer muhalif ve doktor mebusların destekleriyle teklifi kabul ettirmişlerdir. Böylece yenilikçi ve radikal harekete karşı ilk zaferini kazanmışlardır".¹¹

Uğur Üçüncü, diğer sebepleri şu şekilde sıralamaktaydı; dünya konjoktörünün uygunluğu, Batı kamuoyunun desteğini almak, İslâm Dünyası'nın desteğini almak, milliyetçilik duygusunun etkisi... Araştırmacıya göre; Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Batılı devletlerde içki ile mücadele konusunda gelişmeler yaşanmıştı ve bu uluslararası atmosferden etkilenen Osmanlı devletinde de aynı yönde eğilimler olmuş, ileriki zamanlarda Men'i Müskirat Kanun'un teklifi gündeme gelmişti. Türkler Milli Mücadele'nin ilk yıllarında kendi aleyhine olan bakış açısını değiştirmek ve Batı Kamuoyunun desteğini kazanmak istiyordu. "Amerika'da ve Avrupa'nın bir kısmında içkiyle mücadele cereyanları medeniyetin bir göstergesi olarak yorumlanmaktaydı. Bu anlamda propagandaları boşa çıkarmak ve medeniyet yolunda önemli bir adım atıldığını göstererek Batı kamuoyunun desteğini almak için Men'i Müskirat Kanun teklifi sunulmuştur".¹² Kanun teklifini sunan muhafazakâr kesim Batı kamuoyunun desteğinin yanı sıra İslâm Dünyası'nın desteğini kazanmak istemişti. Muhafazakâr kesim, söz konusu kanun kabul olursa İslam Dünyası'na şu mesajı vermek istemekteydi: "Türkler, dini kuralları tatbik eden, onlara saygı duyan, İslâm Dünyası'nın önderidir. Bu nedenle Gayrimüslim işgalci güçlere karşı Milli Mücadelesini yapan Türklere destek vermelidir".¹³ Uğur Üçüncü'ye göre teklifin sunulmasının diğer bir gizli gerekçesi milliyetçilik duygularıydı. Mütareke Dönemi'nde Anadolu'da gerçekleşen yabancı işgaller karşısında Türkler arasında milliyetçilik duyguları gelişme göstermişti. Anadolu'daki Müslüman halkın, işgalci güçlerle beraber hareket eden diğer etnik gruplara karşı bakış açısı değişmişti. "İçki piyasasını ellerinde bulunduran Gayrimüslim azınlıkların halkı zehirleyerek elde ettikleri paraları Yunan ve Ermeni işgalciler için harcadıkları düşünülmüştür... Men'i Müskirat Kanun teklifiyle içki piyasasını ellerinde bulunduran Gayrimüslimlere savaş açılarak özellikle Rum ve Ermeni içki tüccarları etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır".¹⁴

Men'i Müskirat Kanunu tam olarak uygulanamasa da kanunun kabulü toplum sağlığını temini ve sosyal huzuru sağlama açısından atılan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak böyle bir yasanın kabulü ile alkol tüketiminin tamamen sonlandığı, alkollizmin bittiği söylenemez. Ayrıca alkol üretiminin devlet bütçesine olan olumlu etkisi de inkâr edilemez. Zira ispirto ve alkollü içkilerin 1926 ile 1938 yılları arasındaki hâsılatları incelendiğinde bu kalemin devletin ekonomisinde ne derece etkili

11 Uğur Üçüncü, Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi: Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2012, s.303.

12 A.g.e., s.304

13 A.g.e.

14 A.g.e., s.305.

olduğu görülür.¹⁵ 1939 yılında *Vakit* gazetesinde “İçki Meselesi” başlığı ile Sadri Ertem’in yazdığı bir yazıda şu ifadeler kullanılmıştı: “İstiklal Harbi esnasında tatbik edilen “Men’i Müskirat Kanunu” sarhoşluğun asla önüne geçmiş değildir. Bu şiddetli kanun tatbik edildiği zamanlarda meyhanelerin çoğaldığını gördük. Kaçakçılığın harikulade arttığına şahit olduk”.¹⁶ Yazıdan anlaşıldığı üzere alkol ile mücadele için oluşturulan sert yasalar meselesinin çözümünde faydasız kalmıştı. Hatta meseleyi daha da şiddetlendirdiği bile söylenebilir.

*“Men’i Müskirat Kanunu’nun kabulünden yaklaşık dört yıl sonra 9 Nisan 1924 tarih ve 202 sayılı Kanun ile içki yasağı kaldırılmış, doğrusu yasak yerine izin alınması gereken bir sınırlama getirilmiştir. Bu yeni kanun Men’i Müskirat Kanunu’nu yürürlükten kaldırmamış ancak köklü biçimde değiştirmiştir. 28 Nisan 1920 tarihinde TBMM’de Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey tarafından müskiratın (içkinin) yasaklanmasına ilişkin kanun teklifi vermesiyle başlayan Men’i Müskirat Kanunu’nun hikâyesi, altı yıl sonra 22 Mart 1926 tarihinde 790 sayılı kanun kabulü ile sona ermiştir. İçki üretimi, ithali, satışı ve içki tüketiminin yasaklanmasından altı yıl sonra içki üretimi ve satışının devlet tekeline alındığı, fiyatların devlet tarafından belirlendiği, satışın İnhisarlar İdaresi’nden ruhsat alan bayilerde yapıldığı, kadehle satışının da izne bağlandığı, tekelli-izinli serbesti sistemine geçilmiştir”.*¹⁷

22 Mart 1926 yılında çıkarılan 790 numaralı İspirto ve Meşrubat-ı Küüliye İnhisarı Hakkında Kanun’un birinci maddesi ile içki tekelinin devletin kontrolüne geçtiği ifade edilmişti. Birinci madde şu şekildeydi: “Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde bilumum ispartolar ve meşrubat-ı küüliyenin (Şarap, bira ve her nevi likör de dahil) imal veyahut hariçten celp ve ithali ve dâhilde fûruhtu hükümetin tah-ı inhisarındadır. Hükümet bu inhisarı kısmen veya tamamen bir Türk anonim şirketine devir suretiyle idare edebilir”.¹⁸ 32 maddeden oluşan kanun ile devlet içki üretim, fiyat ve ithali konusunda sıkı bir denetim gücüne sahip olmuştu.

Alkol kullanımının yasaklanması konusunda ileriki zamanlarda çocuklar ile ilgili bir yasal girişim de olmuştu.¹⁹ 1926 yılında Dr. Fuat Umay, çocukların içki ve tütün kullanmalarının yasaklanması için bir kanun teklifinde bulunmuştu.²⁰ Dr. Fuat Umay, Cumhuriyet Dönemi “çocuk meselesi” konusunda çözüm arayışı içinde olan bir kişiydi. Çocukların kötü alışkanlıklardan kurtarılması ve çocuk sağlığını sağlanması amacıyla böyle bir girişimde bulunmuştu. Onun bu girişimden dört yıl sonra 1930 yılında çıkarılan

15 Güneri Akalın, Cumhuriyetimizin 75. Yılına Armağan- Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, Ankara 2008, s.74.

16 *Vakit*, 6 Ağustos 1939, s.2.

17 Onur Karahanoğulları, Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men’i Müskirat Kanunu), Phoenix Yay., Ankara 2007, s.124-125-135.

18 *T.C. Resmi Gazete*, 03.04.1926, No: 338, s.1236.

19 Çocukların İçki ve Tütün Kullanmalarının Yasaklanması Hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat’ın Önergesi, CCA, Yer:8.46.22, 22.12.1926.

20 Kanun teklifi için bkz. TBMM. Zabıt Ceridesi, D.II, C.28, İ.15, 16 Kânun-u Evvel 1926, s.57-60.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda söz konusu teklife uygun bir düzenleme yapıldı. Kanunun 167. maddesine göre on iki yaşından küçük olan çocukların meyhaneye girmesi, on sekiz yaşından küçüklere her nevi ispirotolu içki verilmesi ve satılması yasaklanmıştı. Yine aynı kanunun 130. maddesine göre umumî evlerde her nevi ispirotolu içkilerin tüketimi yasaklanmıştı.²¹ Sağlıklı bir nesil yaratma gayreti içinde olan genç Cumhuriyet yönetimi alkol, ispiroto gibi maddeleri çocuk hayatından uzaklaştırma gayesi içindeydi. Bu amaca hizmet etmesi için Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda bu türden maddeler yer aldı.

Alkol kullanımına dair unsurların yer aldığı diğer bir yasal düzenleme de Türk Ceza Kanunu'dur. 1926 yılında kabul edilen kanunun ikinci faslı "sarhoşluk" ile ilgilidir. Kanunda sarhoşluk ile ilgili şu maddeler yer almıştır:

"571. Madde: Her kim umumî veya umumun girebileceği yerlerde halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkartacak surette ve aşikâr bir halde sarhoş olarak yakalanırsa on beş güne kadar hafif hapse veya on beş liraya kadar hafif cezayı naktiyeye mahkûm olur.

572. Madde: Yukarıdaki maddede gösterilen surette sarhoş olup ta başkasına tecavüz ve umumun istirahatini selb edenler iki aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılır. Sarhoşluğu itiyat derecesine vardırıanlar doksan günden aşağı olmamak üzere hafif hapse mahkûm olur. İki defa mahkûm olduktan sonra aynı fili tekrar işleyenler o fili itiyat etmiş sayılır.

573. Maddede- Sarhoşlukta itiyadı iptilâ derecesine varmış olanların altı aydan aşağı olmamak şartı ile salâhi tibben tebeyyün edinceye kadar bir hastanede tevkif ve tedavisine hükmolunur. Mahkûm hastane olmayan yerde ise hastane bulunan yere gönderilir.

574. Maddeye- Umumî veya umuma açık yerlerden birinde meşrubat ve sair müskir mevaddi tedarikle birinin sarhoşluğuna sebebiyet veren veya bu mevaddi zaten sarhoş bir kimseye tedarik eden şahıs otuz liradan elli liraya kadar hafif cezayı naktiye mahkûm olur. Her nerede olursa olsun on sekiz yaşını doldurmamış bir gence veya akıl ve şuurunun zâfi sebebiyle tabiî halde olmadığı zahir bulunan bir kimseye müskirat verenler iki aya kadar hafif hapse mahkûm olur. Eğer fail müskirat satıcısı ise muvakkaten meslek ve sanatının tatiline de hükmolunur.

575. Madde: Yukarıdaki maddenin ilk fırcasında beyan olunduğu veçhile bir kimsenin sarhoşluğuna sebebiyet veren şahıs kendini dini idareye muktedir olamayacak derecede bulunan sarhoşu muhafaza için tedabir ittihaz etmeyi sokağa bırakırsa mezkûr fıkrada münderiç cezadan başka üç günden bir aya kadar hafif para cezası ile dahi mücazat olunur".²²

Türk Ceza Kanunu'nun yukarıdaki maddeleri incelendiğinde devletin, toplum

21 Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, *Resmî Gazete*, 06.05. 1930, S.1489, s.8901, 8903.

22 765 numaralı Türk Ceza Kanunu için bkz. *TC. Resmî Gazete*, 13.03.1926, No.320, Sene 4, s.1141.

düzenini ve huzurunu sağlamak amacı ile kişilerin alkollü iken gerçekleştirebileceği olumsuz fiillere karşı oldukça net cezalar düzenlemiştir.

Alkol üretim ve satışına ilişkin yasal düzenleme “İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu’nun” çıkarılmasıdır. 8 Haziran 1942 tarihinde “İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu” kabul edilmiştir.

*“İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu adlı yasa ile her türlü içkinin yapılması, ithalatı ve satılması hükümet tekeline alındı. İstisna olarak her türlü şarap ve meyve şaraplarının üretimi ve satışı, viski ve tabii köpüren şarapların ithalatı ve yurtiçinde satışı ise serbest bırakıldı. Daha sonraki yıllarda şarap ve viski ithalatı diğer alkollü içkilerde olduğu gibi İnhisarlar İdaresi’nin sorumluluğuna ve denetimine bırakıldı”.*²³

Alkol Üretim ve Tüketiminin Sosyal ve Ekonomik Boyutları

Alkol tüketiminin bağımlılık haline gelmesi ve bireylerin alkolik olması, bireysel bir mesele gibi görülse de aslında konunun bütüncül anlamda düşünülmesi sonucunda öyle olmadığı görülür. Meselenin toplumsal ve ekonomik boyutları vardır. Türkiye’de alkolizmin çok yönlü boyutları düşünülmüş, alkolizmin ülkede yaratacağı olumsuz sonuçlar öngörülmüş ve mesele ekonomik ve sosyal açıdan tartışılmıştır.

Alkolizm& Sağlık ilişkisi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tartışılmış ve halk alkolizmin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri hakkında bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Dönemin doktorları gazetelerin köşe yazılarında alkolün kişi sağlığı ve cemiyet üzerindeki zararlarından bahsetmişlerdi. Alkolizm içtimai hastalık olarak değerlendirilmiş, alkolizmin neticeleri hekimleri meşgul etse de kökünden tedavisi hekimlerden ziyade cemiyetin elinde görülmüştü.²⁴

Dr. Ata Ünalın’ın *Ulus* gazetesinde yazdığı “Çocuk Davamız ve Sıtma Mücadelesi” adlı makalede alkol& sağlık ilişkisi şu şekilde ifade ediliyordu;

“Çok çocuk prensibine dayalı nüfus politikamız var. Hızla çoğalmak ve çok sayıda, sağlam, sıhhatli ve iyi vasıfta çocuk yetiştirmek zorundayız. Bir ulusun bugününi büyüklüğü, yarınını çocukları yapar. Çocukları ne kadar sağlam ve sıhhatli yetiştirirsek, onlarda ne kadar dimağ olgunluğu elde edersek geleceğin garantisini mutlu bir şekilde sağlamış oluruz. Çok sayıda sağlam bir nesil nasıl yetiştirilir? Buna cevap verelim. Sağlam bir çocuk sıhhatli ana ve babadan doğar. Hasta ana ve babadan hasta çocuk doğar. Çocuğa irs yoluyla fena sıfatları geçen üç mühim hastalık vardır. Biri frengi, diğeri

23 Sinan Demirbilek, “Tek Parti Döneminde İnhisarlar(1923-1946), ÇTTAD, XII/24, Bahar 2012, s.213.

24 G.A., “İçtimai Hastalıklar”, *Ulus*, 25.01.1939, s.5.

alkolizm, üçüncüsü sıtmadır”²⁵.

Alkol kullanımının gelecekte sağlıksız bir nesil meydana getirebileceğine işaret edilmişti. Alkolizmin sebep olacağı tehlikeler halka anlatılıyordu. Sağlıklı ve güçlü bir nesil yaratma çabasında olan devletin kalkınması ve güçlenmesi ancak sağlıklı bir nesille mümkün olabilirdi.

Dönemin yayınları aracılığıyla yapılan propagandalarla anne-babalar, içki ve tütün kullanımı konusunda bilinçlendirilmek istenmişti. İçki ve tütünün kullanımından sakınılması gerektiği anlatılırken gelecek nesle de vurgu yapılmıştı. Bu tür maddeleri kullanan anne ve babadan doğacak çocukların hasta ve sakat olma ihtimalleri anlatılmıştı.²⁶ Söz konusu maddelerin kullanımı ile hem toplum sağlığının bozulabileceği hem de sosyal problemlerin yaşanabileceği işaret edilmişti.

1927 yılında basılan Annelere ve Çocuklara Salname adlı eserde şu yazılar yer almaktaydı: “İçki verem yatağıdır. *Ayyaş- bekri, vereme, zührevi hastalıklara, bütün bir düşünlülğe duçar olur. Bir bekrinin çocukları raşitik, sakat, aptal olabilir. Bekrilik irki bozar*”.²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti’nin yayınlarında bu tespiti destekler nitelikte yazılara yer verilmişti. Vekâlet tarafından 1928 yılında yayınlanan Sıhhi Müze Rehberi adlı eserde alkol kullanımı ile alakalı bölümler yer almış, yayın aracılığıyla halk bilinçlendirilmek istenmiştir. Eserde “*İçki, beşeriyet için bir alettir. Bedeni tahrib, sıhhati ihlal, ahlaki ifsâd ettiği gibi bütün bir ailenin mahvı ve harabesine sebebiyet verir*”²⁸ denilmekteydi. Sıhhi Müze Rehberi’nde ispiroto kullanan ebeveynlerden doğan çocukların bedensel ve zihinsel hastalıklara yakalanmış bir şekilde dünyaya geleceği anlatılmıştı.²⁹ Bununla birlikte ispiroto kullanımının insan vücudu üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. İspiroto kullanan kişilerin kan dolaşımının bozulduğu, beyin, mide, karaciğer gibi iç organlarında ciddi hasarlar yaşayabileceği ifade edilmişti.³⁰

Dönemin gazetelerinde ilim köşelerinde yazı yazan doktorlar, alkol kullananların çocuklarının sağlığını tehlikeye attıklarını anlatmışlardı. Celalettin İzmirlî’nin “İrsiyet meselesi” başlıklı yazısında alkol ve benzeri zararlı madde kullanan kişilerin kalp damar hastalıklarına yakalandıkları ve bu hastalıkların kalıtım yoluyla çocuklarına geçtiği açıklanmıştı. “*Alkol kullanan insanların çocuklarına zaifiyet intikal eder, Çocukların hayatlarının daha birinci senelerinde ölüme olan istidadı ziyadeleşir*” diyen yazar alkoliklerden doğacak çocukların bedensel bozukluklarla dünyaya gelebileceğini de ifade

25 Ata Ünalın, “Çocuk Davamız ve Sıtma Mücadelesi”, *Ulus*, 25.06.1942, s.2.

26 “Sakınız, Kaçınız”, Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfâl Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, s.37,79.

27 Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfâl Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, s.79.

28 Hikmet Hamdi, Sıhhi Müze Rehberi, C. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara 1928, s.27-32.

29 A.g.e.,s.27.

30 A.g.e., s.28-29.

etmiş ve toplumu alkolden uzaklaştırmaya çalışmıştı.³¹

Alkolizmin gelecek nesillere verebileceği zarardan bahseden diğer bir isim Doktor İbrahim Zati idi. Doktor Zati, yazdığı eserler ve sözlü beyanları ile içkinin vücutta yaptığı tahribatı topluma anlatmakla alkolizmle mücadeleyi kendine görev bilmişti. Beyanatında alkol kullanımının verem hastalığının önemli bir sebebi olduğunu bildirmişti. Dr. Zati'nin yabancı kaynakların istatistiklerinden aktardığı verilere göre alkol kullananların çocuklarında %10.7 kullanmayanların çocuklarında %8.7, alkoliklerin %21.7'sinde verem görülmekteydi.³²

İçki kullanımının çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri dönemin gazetelerinde sıklıkla dile getirilmekteydi. *Akşam* gazetesinde Hekim Öğütleri köşesinde "Alkol İptilası" başlığı ile yazılan yazıda bu konuda şu sözler sarf edilmişti: "*Ayaşların mazarratı yalnız kendilerine değildir. Bunların hastalıkları, çocuklarına da intikal eder. Saralı çocukların çoğunun ya babası veya annesi alkoliktir*".³³ Bu tür ilmi yazılarla hem ülkenin çocuk politikasına hizmet edilmekte hem de alkolizm sorununa çareler aranmaktaydı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren alkol kullanımının iktisadi boyutları düşünülmüş, bu mesele etrafında tartışılmış, yazılmış, çizilmiştir. Dönemin gazetelerinde yer alan şu sözler oldukça dikkat çekicidir:

*"Bugünkü cemiyetimizi tehdit eden ve içtimai sağlık bilgisinin en ziyade mücadele etmek mecburiyetinde kaldığı dört büyük hastalığımız; dört içtimai ve tıbbi derdimiz vardır: verem, frengi, alkolizm ve kanser. Verem, alkolizm, frengi ve kanser cemiyetin sinesinde yaptıkları vakitsiz ölümlerle ekonomik âleminin bu yüksek gayesine vasil olmasına mani olurlar".*³⁴

Savaştan henüz çıkmış yeni Türkiye Devleti için insan potansiyeli çok önemliydi. Ülke yönetimi iktisadi açıdan kalkınmak için nüfusunu arttırmayı kendine hedef belirlemişti.³⁵ Bu dönemde geliştirilen anlayışa göre bireyler sağlıklı hale getirilirse, sağlıklı ve çok sayıda çocuk doğarsa ülke nüfusu arttırılabilirdi. Nüfus arttıkça da ülke ekonomik anlamda kalkınacaktı.

Cumhuriyet yönetimi nüfus artımına değer vermekte ve bu yolda çalışmaktaydı. Nüfusun arttırılmasını çalışmak ulusal bir borç sayılmaktaydı. Alkolizm, nüfus artışına engel olacak unsurlar arasında sayılmaktaydı. Alkolik anne ve babadan doğacak çocuklar malul olarak görülmekteydi. Böyle çocuklardan memleketin istifade edemeyeceği dönemin gazete yazılarında sıklıkla ifade ediliyordu.³⁶ Alkolizmle mücadelede etkin

31 Celâlettin İzmirlî, "İrsiyet Meselesi", *Kurun*, 21.06.1938, s.3.

32 "Verem ve Alkolizm", *Akşam*, 09.08.1934, s.6.

33 Ahmet Asım, "Hekim Öğütleri-Alkol İptilası", *Akşam*, 18.10.1934, s.5.

34 Dr. Galip Göker, "Kanser Her Şeyden Önce İçtimai Bir Mevzudur", *Ulus*, 06.12.1938, s.2.

35 Cumhuriyet dönemi nüfus politikaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gül Çakır, Atatürk Dönemi'nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), TC. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2019, s.119-143.

36 *Kurun*, 18 Nisan 1936- özel ilave

olan doktorlardan Ahmet Asım, alkolizmin ekonomi üzerindeki etkilerini şu şekilde anlatmaktaydı:

*“Alkolizm, içtimai bir yara ve bulaşık hastalıklar kadar tahribat yapan tehlikeli bir iptilâdır. Nitekim alkolizme tutulmuş kimseleri tedavi etmek, sarhoşları zapturapt altına almak ve bu yüzden deli olanları tecrit, tedavi ve iâşe etmek için vakti ile Amerika’da on sene zarfında üç milyar dolar sarf edilmiştir. Bütün bu hakikatleri göz önünde bulundurup alkolden tamamıyla vazgeçmek yahut hiç olmazsa müştehi, hâzım veya mukavvi gibi, alkolü az içkilerden (bira, şarap) her yemekte bir bardağı geçmemek üzere kullanmak tavsiyeye şayandır”.*³⁷

Bu yazıda alkol bağımlısı olan kişilerin ruhen ve bedenlen sağlıklı olmasının beklenemeyeceğine işaret edilmişti. Ahmet Asım’a göre; bu tür problemleri olan kişilerin ülke ekonomisine kattığı değer sağlıklı olanlara göre en asgari düzeydeydi. Bu nedenle alkolizm ülke ekonomisine zarar vermekteydi. Dönemin doktorları halka bu yönde telkinlerde bulunmakta ve kişileri alkolden uzaklaştırmaya çalışmaktaydılar. Malul birey yerine sağlıklı ve üretken bireyler yetiştirmek ve bu yolla da ülkenin kalkınmasına katkı sağlamak önem arz ediyordu. Bu savı destekleyen bir yazıyı da Yeşilay Cemiyeti’nde etkin olan Dr. Fahrettin Kerim yazmıştı. Kerim Bey, *Vakit* gazetesinde şu ifadeleri kullanmıştı:

*“Esas gayemiz içkinin bedeni ve ruhi tahribatını herkese ve bilhassa gençlere tanıtmak, bilhassa nesil düşmanı olan alkolden herkesi uzaklaştırmak, seciye, irade sahasında kuvvetli adamlar yetiştirmek bu suretle malül ruhlulardan cemiyeti kurtarmaktır. Bu cidalde en büyük mefkûremiz gelecek nesli alkolizm afetinden kurtarmaktır. Biz ayyaşları kurtarmakla uğraşmıyoruz memlekete kuvvetli bir nesil yetiştirmeye çalışıyoruz. Memlekette içki düşmanlığı çoğalmakla emrazı akliyenin tevessüünü men yolunda mühim bir hatve de atılmış olmaktadır. Çünkü alkol yüzünden birçok delilikler olmakta, cürümler yapılmaktadır”.*³⁸

Alkolizmin toplum üzerindeki sosyal etkilerinden bir tanesi de aile hayatı üzerindedir. Dönemin yayınlarında alkol aile saadatinin en büyük düşmanı olarak görülmüştü. Alkolik bireylerin bulunduğu ailede huzur ve sevgi ortamının olmayacağı topluma anlatılmıştı.³⁹ Alkolizm, toplumun en küçük birimi olan aile kurumuna zarar veren bir etmen olarak görülmüştü. İçki ile mücadelede kadının görevleri de bu dönemde sorgulanmış ve kadınlara da vazifeler yüklenmişti. Bu görev şu şekilde tanımlanmıştı: *“Yuvayı ve yavrüyü tehdit eden her tehlikeye karşı azamî müdafaa tertibatı almak kadına düşer ve tehlikelerin en büyüğü olan içkinin önünü almak gayesini takip eden bir cemiyetin prensiplerine riayetle kalmayıp bunları neşir ve tamim etmek ancak ve ancak kadın işidir”.*⁴⁰

37 Ahmet Asım, “Hekim Öğütleri-Alkol İptilası”, *Akşam*, 18.10.1934, s.5.

38 *Vakit*, 24.03.1931, s.1.

39 A.g.e.

40 “Kadın İşi...İçki ile Mücadelede Kadının Vazifesi”, *Akşam*, 28.07.1930, s.7.

1927 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından basılan “Annelere ve Çocuklara Salname” adlı eserde alkolün aile üzerindeki olumsuz etkileri ilgili şu ifadeler kullanılmıştı: “*Alkolün fenalıklarından(iki tarzı hayat), babalar ve anneler! Siz bunlardan siz hangisini beğeniyorsunuz*”.⁴¹ Aile hayatının güçlenmesi için bireylerin bu tür bağımlılıklardan uzaklaşması istenmekteydi. İçki kullanımının aile hayatı üzerindeki olumsuz etkilerden bahseden diğer bir yayın da Yeşil Hilal Mecmuası idi. Yeşil Hilal mecmuasının 1929 yılındaki bir sayısında konu ile ilgili şu ifadelere yer verilmişti:

“Bütün aile kadınları, çocuk anaları erkeklerinin akşamcılığından, sarhoşluklarından pek ziyade feryat etmektedir. Bu feryatlar maalesef aileleri şeref ve haysiyetlerini korumak endişesiyle ancak evlerinin dört duvarı arasında akisler yapmakla kalıyor. Fakat yavaş yavaş yaralanan aile ocağının bağları günün biride elim facialarla birdenbire çökmekte ve parçalanmaktadır”.⁴²

Alkolizm meselesinin diğer bir boyutu ise toplumda yarattığı tehlikeler ile ilgiliydi. Ülkede işlenen cinayetlerin ve suçların bir kısmının alkolizm ile ilintili olduğu düşünülmekteydi. 1938 yılında *Akşam* gazetesinde Doktor İbrahim Zati'nin “Cinayet ve katilleri azaltmak için ne yapılmalıdır?” adlı yazısında bu sorun işlenmişti. “*İşlenen cinayetlerin mühim bir kısmı alkolizm tesiri ile olmaktadır. Cinayet esbabı tetkik edilirken alkolizm meselesini ve bilhassa alkoliklerden gelen nesilleri asla ihmal edemeyiz*”.⁴³ diyerek konuya dikkat çekmeye çalışmıştı. Dr. Fahri Ecevit ise İstanbul Halkevlerinde alkolizm ve suçluluğa tesiri adlı konferans vererek halkı bilinçlendirmeye ve bağımlılıktan uzaklaştırmaya çalışmıştı.⁴⁴

Alkolizmle Mücadele, Propagandalar

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren alkol bağımlılığı kötü bir alışkanlık olarak görülmüş ve toplumu alkolizmden uzaklaştırmak için propagandalar yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Yeşilay Cemiyeti ve dönemin bazı hekimleri yapılan propagandaların aktörleri arasında sayılmaktadır. Yayın, konferans, gezi, afiş yoluyla bu konuda propagandalar yapılmıştır.

İçki aleyhine karşı yazılan yazılara ve propaganda da kullanılan yayınlardan bazılarına göz atmak gerekirse ilk olarak bahsetmemiz gereken yayın “İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler” adlı kitaptır. Abdülaziz Çaviş tarafından yazılan 1923 yılında Mehmet Akif Ersoy tarafın tercüme edilen “İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler” adlı eser de içki aleyhtarlığına hizmet eden bir eser sayılabilir. Eserde içkinin insana bedenen ve ruhen verdiği zararlar anlatılmıştır. İçki kullananların ömürlerinin kısa, iç organlarının

41 Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul, 1927, s.80

42 İbrahim Zati, “Yeşil Gün”, *Yeşil Hilâl*, C.4, No.5, Temmuz 1929, s.65.

43 İbrahim Zati, “Cinayet ve Katilleri Azaltmak İçin Ne Yapmalıdır?”, *Akşam*, 07.07.1938, s.8.

44 “İstanbul Halkevlerinde Verilecek Konferanslar”, *Ulus*, 04.03.1939, s.6.

zayıf ve hastalıklara karşı dirençsiz olduğu yazılmış, ayrıca içki kullananların çocuk sahibi olma şanslarının azalacağı anlatılmıştı. İçki kullanan insanların ruh sağlığının giderek bozulduğuna da işaret edilmişti.⁴⁵

Muhammed Abdüsselam tarafından 1924 yılında yazılan “İçki Mücadelesi” adlı eserde içki kullanımının zararlarından söz edilmişti. Bu eser okullara ücretsiz dağıtılmaktaydı. Men’i Müskirat Kanunu’nun faydaları anlatılmakta ve kanunun çıkarılmasından sonra toplumda oluşan bazı yargıların yanlışlığından bahsedilmekteydi. Yazar, eserinde “Hükümet beş milyon lira varidat kaybetti, eskiden çok içiliyor, bağlarımız harap oluyor, üzümlerimizin kıymeti azalıyor...” gibi başlıklar açarak bu yargıları çürütmeye çalışmıştı. Muhammed Abdüsselam, eserinde alkoliklerin cemiyete bir faydasının olmadığı ifade etmişti. Ayrıca içkiyi şöyle tanımlamıştı: “*Kullananlarını zehirleyen atıl ve işsiz bırakan, bereketi bozan, istirahat-i umumîyeyi ihlal eden bir sinsî düşmandır*”.⁴⁶

1925 yılında Mazhar Osman tarafından kaleme alınan “Keyif Veren Zehirler” adlı kitapta da içkinin zararları anlatılmaktaydı. Propaganda da yayın yolu tercih eden Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, 1928 yılında “Sıhhi Müze Rehberi” adlı kitabı bastırmıştı. Bu kitapta alkol kullanımının insan sağlığı ve toplum düzeni üzerindeki olumsuz etkileri anlatılmıştı.⁴⁷

Kendisini sıhhi ve içtimai içki düşmanı olarak tanıtan Hilâ-i Ahdar adlı süreli yayın da sayılarında içki aleyhine yayınlar yapmıştı. Yayının mesul müdürü ve ser muharriri Dr. Fahreddin Kerim idi. Yayında diğer etkili olan kişi yayının kurucusu Dr. Mazhar Osman idi. Yayında alkole karşı içtimai ve tıbbi yazılarla yer verilmişti.⁴⁸

Dönemin gazetelerinde yer alan yazılar ve doktorların kaleme aldığı tıbbi makaleler alkolizme karşı yapılan propaganda vasıtaları sayılabilir. Gazetelerde içki kullanımının insan sağlığı üzerindeki zararları, aile hayatına olan etkisi ve alkolden kurtulma çareleri anlatılmaktaydı. Örneğin *Akşam* gazetesinde Dr. Ahmet Asım’ın “Alkol İptilası” başlığı ile yazdığı yazıda bu bağımlılıkla ilgili bilgi verilmiş ve bağımlılıktan kurtulma çareleri anlatılmıştı. Dr. Asım, ayyaşların tedavisinin diğer hastaların tedavilerine benzemediği onlara ilaç vermeden telkin yoluyla kötü huylarından vazgeçirebileceğine yazısında yer vermişti. Telkin ile iyi olmayanların özel sanatoryumlara ve şifa yurtlarına alınıp altı ay tedavi edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Dr. Asım, bağımlılıktan kurtuluş çarelerini şöyle anlatmıştı;

“Akşamcılarını ve ayyaş erkekleri iyi etmek için, kadının muavenetinden istifade

45 Abdülaziz Çavuş, İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler, (müt: Mehmet Akif Ersoy), Ali Şükrü Matbaası, Ankara 1339-1341, s.38-45

46 Muhammed Abdüsselam, İçki Mücadelesi, İzmir,1340, s.13.

47 Hikmet Hamdi, Sıhhi Müze Rehberi, TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara 1928, s.27-32.

48 Bkz. *Hilâl-i Ahdar*, 15 Kanun-ı Evvel 1341,C.1, Numara:17, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, s.1.

olunur. Kadın, evini temiz, şirin ve muntazam tutmak, zevciyle iyi geçinip münakaşa ve kavga zemini ihzarından içtinap etmek suretiyle kocasını evine bağlayarak, her akşam dışarıda kalmaktan ve içki içmekten vikaye edebilir.

Alkolizmden daha kolay mağlup edilen hiçbir hayat düşmanı yoktur. Bunu mağlup edecek şahsın bizzat kendisi, kendi arzu ve idaresidir. Alkolik şahıs, karşısında rakı kadehi olmaksızın da memnun mesut olmayı öğrenmelidir. Tabiatın güzelliğinden spordan, güzel sanatlardan zevk almalı, muntazam uyumalı, zaman zaman değişen zati mesaisi ile meşgul olmalı ve herhangi bir keder veya sıkıntıyı sabır ve tahammül sayesinde atlatabilmelidir”.⁴⁹

Dr. Ahmet Asım alkolizmin önüne geçmek için alınacak tedbirleri ise şöyle sıralamıştı:

“1. Kulüplerde, mekteplerde, cemiyetlerde ve sinemalarda alkolün mazarratına dair konferanslar vermek, makale, kitap ve risaleler neşretmek, filmler göstermek ve içki aleyhinde propaganda yapmak. Bu hususta yeşil Hilal’in yaptığı büyük hizmetleri şükranla kaydeder; cemiyetin müessislerine yaptıkları savaşta ve tuttukları çetin yolda muvaffakiyetler dileriz.

2. Alkol satan mahallerin, meyhanelerin adedini tahdit etmeli ve yenisinin açılmasında müşkülât göstermeli, kolaylıkla izin vermemeli. Nitekim eskiden Fransa’da meyhane açmak için muhakkak müsaade almak ve bazı şeraite riayet etmek icap ederken sonra bu usul kaldırıldığından beş sene zarfında meyhanelerin adedi mevcudun dörtte biri kadar çoğalmıştır.

3. Gençliği spora, sporun muhtelif nevilerine teşvik etmeli. Zira sporla meşgul olan alkolü aramaz.

*4-Sarhoşluğa ve sarhoşlara karşı mevcut kanun maddelerini bilâmaharet tatbik ve hatta şiddetlendirmelidir”.*⁵⁰

Dönemin gazeteleri alkolizmle mücadele konusunda yapılacak konferanslar hakkında da haberler yapmıştır. Bu konferansların büyük kısmı dönemin doktorları tarafından genellikle halkevlerinde ve Türk Ocaklarında verilmekteydi. Yeşilay Cemiyeti tarafından da propaganda amaçlı konferanslar verilmişti. Dr. Fahri Ecevit’in “Alkolizm ve suçluluğa tesiri”⁵¹, Dr. İbrahim Zati’nin “Keyif Verici Zehirlerden: Alkolizm”⁵² adlı konferansları propaganda amacıyla verilenlerden bazılarıdır. Birçok doktor bu dönemde konferans ve gazete makaleleri ile alkole karşı tıbbi söylemlerde bulunmuşlardı.

49 Dr. Ahmet Asım, Hekimöğütleri- Alkol İptilası, *Akşam*, 18 Teşrin-i Evvel(Ekim) 1934, s.5.

50 A.g.e.

51 İstanbul Halkevlerinde Verilecek Konferanslar, *Ulus*, 04.03.1939,s.6.

52 *Kurun*, 31.01.1938, s.5.

Yeşilay Cemiyeti'nin Katkıları:

Günümüzde Yeşilay olarak bilinen Hilal-i Ahdar isimli cemiyet 5 Mart 1920 yılında “...dönemin Şeyhülislam’ı İbrahim Haydarizade’nin himayesinde Dr. Mazhar Osman Uzman ve arkadaşları tarafından Sultan Vahdettin’in izniyle” kurulmuştu.⁵³ Hilali Ahdar Cemiyeti’nin 1920 yılında yayınladığı nizamnamenin birinci maddesi; “Merkezi İstanbul’da olmak üzere “Hilali Ahdar” namıyla cemiyet teşkil edilmiştir” şeklindeydi. Nizamnamenin ikinci maddesinde cemiyetin gayesi ve vazifeleri yer almaktaydı. İkinci madde şu şekilde başlamaktaydı:

“Cemiyetin maksadı içki mücadelesidir. Bu maksadın temin-i husulü için: evvela: Aşretin zararlarını halka anlatmak üzere hitabe ve mev’izeler tertibi, risale ve makaleler neşri vesaire gibi terbiye-i fikriyeye hâdim çarelere tevessül edecek sâniyen mekteplerde hıfzı sıhhat derslerinin ta küçük sınıflardan itibaren bir ehemmiyet-i azîme ile talim edilmesine teşebbüs edecek....”

İkinci maddenin devamında alkol bağımlılarının hastanede tedavi edilmesi, ailelerine yardım edilmesi, çocuklarının terbiyesine dikkat edilmesi, Türkiye’de içki aleyhine kongre tertibi, yurtdışında içki aleyhtarlığı için yapılacak kongrelere temsilci gönderilmesi gibi konular yer almaktaydı.⁵⁴

Sebilürreşad’ın 1340 yılındaki 582. sayısında Hilal-i Ahdar teşkilatına dair tamim yayınlanmıştı. Bu tamimde cemiyet ile ilgili detaylı bilgiler yer almaktaydı. Tamimin maddeleri şu şekildeydi:

“ 1-Hilal-i Ahdar Cemiyeti sarfi içki ve emsali mükeyyif zehirler aleyhinde bir propaganda cemiyetidir. İçkinin ilmi, iktisadi ve içtimai zararlarını halka anlatarak taraftarlarını arttırmak, içki düşmanlarının miktarını çoğaltmak ve içkiye karşı vaz’ edilmiş memnuiyet katiye kanunu idame ettirmek gayesidir.

2-Hilal-i Ahdar katiyen siyasetle ve idare-i dâhiliye ile iştigal etmez bir cemiyet-i hayriyedir. Merkezle alakasını muhafaza etmek üzere vilayetlerde, kazalarda şubeleri açılması teşkilat-ı iktizasındandır. Münevverâden ve bu gayeyehürmet edenlerden teşebbüs ve muavenet beklemektedir.

3-Hilal-i Ahdar umumun teveccühünü ve nezâhetini muhafaza için îâne toplamayı, müsamereler, tiyatrolar tertip etmemegi, halktan ne ünvanla olursa olsun para talep etmemeyi umdelerden ittihâz etmiştir. Binâen aleyh vilayatta açılacak şubelerinde bu umdeye fevkalade riâyet-kâr olması şarttır. Kırtasiye ve masraf-ı zaruriyesi azanın senevî verdiği birer lira aidatla kapatılır. Azadan aidat vermeyenlerden zorla istenilmez veya istifaya davet edilmez. Aidat ve teberruât mehlinde müfid gazete, kitap almak gibi hayırlı teşebbüslere sarf olunur. Merkeze on para gönderilmez. Her şube kendi kendini idare etmelidir. Sade varidat ve masarafatın senelik bütçesi

53 <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce>, (24.02.2021).

54 Hilal-i Ahdar Cemiyeti Nizamnamesi, Dersaadet, İstanbul 1336, s.2-3

mufassalan merkeze bildirilir.

4-Hilal-i Ahdar merkezi şube küşadı teşebbüsünde bulunan davet kiramın merkeze malumat vermesini, cemiyet nizamnamesinde talep buyurmasını rica eyler.

5-Vilayetlerde açılacak şubelere intisâb edecek zevâtın grup halinde veya münferiden fotoğrafları mufassal hüviyetleri merkezde defter-i şerifte azası müessese meydanında hafz edilmek üzere gönderilmesi şayan-ı temennidir.

*6-Hilal-i Ahdara kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, Müslim, gayr-ı Müslim her meslekten aza ve taraftar kayd olunabilir. Bu suretle kayd edilenlerden içki düşmanı olmaktan gayrı taahhüt beklenmez”.*⁵⁵

Bu tamimden anlaşıldığına göre Hilâl-i Ahdar’ın kuruluş amacı ülkede içkiyle mücadele etmek, içki aleyhtarlığı yaparak toplumu kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak idi. Kâr amacı gütmeyen bu cemiyet, yayınladığı bu tamimde topluma faydalı bir kuruluş olduğuna dikkat çekmekteydi. Hilâl-i Ahdar Cemiyeti bu amacı ve yararlı faaliyetleri nedeniyle sonraki yıllarda siyasi otoritenin takdirini kazanmıştı. Bu nedenle Yeşil Hilâl Cemiyeti 1934 yılında kamu yararına olan dernekler arasına alınmıştı.⁵⁶

Dönemin gazetelerinden Yeşilay Cemiyeti’nin nasıl bir teşkilat olduğuna ve yararlı faaliyetlerine dair bilgilere ulaşmak mümkün. *Hakimiyet-i Milliye*’nin 1929 yılındaki bir sayısında Yeşil Hilâl Cemiyeti’nin içki aleyhtarlığı yapan bir cemiyet olduğu anlatılmıştı. Gazetede yer alan yazıya göre cemiyet, Türk Ocaklarında kongreler düzenliyordu. Kongrede içki aleyhindeki mücadeleye dair izahat ve beyanatta bulunulmaktaydı. Cemiyetin mücadeleyi genişletmek için mektep ve sinemalardan istifade edeceği de gazetelerde yer almaktaydı.⁵⁷1929 yılında Cemiyetin 3 bine yakın üyesi bulunmaktaydı.⁵⁸1930 yılında Dresden’de açılan sıhhi müzeler sergisine cemiyetçe bastırılan içki tahribatına ait mecmualar ve resimler gönderilmiş ve bunlar oldukça ilgi görmüştü.⁵⁹ Cemiyet alkol kullanımına karşı propagandada bu yollardan istifade ederek faaliyet alanını sürekli genişletmişti.

*“Hilâl-i Ahdar Cemiyeti içkinin zararlarını kamuoyuna anlatmak ve Men-i Müskirat Kanunu’nun tatbikini kolaylaştırmak için risaleler de bastırmıştır. Bunlardan biri Fahrettin Kerim Bey tarafından kaleme alınmıştır: “İçki ve Melekât-ı Rûhiyye” başlığıyla 1923 yılında basılan risalede alkolün insan psikolojisi üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Cemiyet Başkanı Mazhar Osman Bey de basın aracılığıyla Kanun’u savunmuş ve değişiklik teklifine karşı çıkararak kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır”.*⁶⁰

55 “Hilal-i Ahdar”, *Sebilürreşad*, C.23, S.582, Ocak 1340, s.155.

56 CCA, Yer. 48-64-8, 19.09.1934.

57 “Yeşil Hilalciler”, *Hakimiyet-i Milliye*, 14.12.1929,s.3.

58 *Hakimiyet-i Milliye*, 15.12.1929, s.8.

59 “Yeşilhilal Kongresi”, *Vakit*, 16.10.1930, s.5.

60 Üçüncü, Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi: Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları, s.230.

Cemiyetin düzenlediği kongrelerde yapılan faaliyetlere yer verilmekte ve buna dair açıklamalar da dönemin gazetelerinde yer almaktaydı. Cemiyetin düzenlediği kongrelerde toplumun içkiden uzaklaşması için çözüm yolları da ele alınmaktaydı. Örneğin kongrede halkın içki yerine meyve tüketmesi önerilmektedir.⁶¹ Cemiyetin 1930 yılındaki kongre raporlarından anladığımıza göre Gençlik Yeşil Hilal ve Kadınlar Komitesi tesis edilmiş, memleketin birçok yerlerinde konferanslar verilmişti. Mektep kitaplarına içki aleyhine yazılar yazılması için Maarif Vekâleti'nin yardımı da istenmişti.⁶²

Dönemin gazeteleri cemiyetin 1932 yılındaki bir girişimini haber konusu edinmişti. *Vakit* gazetesinde; “Yeşilay Cemiyeti trafik kazalarının önüne geçmek için sarhoş olarak ya da uyuşturucu madde kullanarak kaza yapanların ellerinden vesikaların alınmasını istiyor ve bu İstanbul şoförler cemiyeti arasında uzun münakaşalara sebep oluyor” şeklinde bir haber yer almıştı.⁶³ Bu mesele 1932 yılında Yeşilay'ın yıllık toplantısında tartışılmıştı. Cemiyetin üyeleri bu toplantıda halka kazaların sebebini anlatan sergilerin açılması, şoförlerin zehir ve içki kullanmalarına mani olunması, kullananların elinden ehliyetlerinin alınması, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı nedeniyle olan kazaların fotoğraflarının basılıp dağıtılması, mahalle aralarında ve dükkânlarda içki satılmasının yasaklanması, hükümetten mümkün olduğu kadar içki sarfiyatının sınırlandırılmasının ricası kararlaştırılmıştı.⁶⁴

Cemiyetin faaliyetleri zaman zaman olumsuz eleştirilere de maruz kalıyordu. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde F.N kısaltması ile Yeşil Hilâl Cemiyeti'ni eleştiren bir yazı yer almıştı. Yazıda cemiyetin sende bir toplanıp kongre yapmasının ve propaganda afişlerinin, yayınlarının ücretli olarak dağıtılmasının etkisizliğinden bahsedilmişti. F.N. yazısında;

*“Hiçbir ayyaş içkiye vereceği bir parayı içki aleyhindeki bir kitaba sarf etmeyi ömrünce düşünemez. Bu husustaki tedbir, candan çalışmadır ve propaganda a meccani neşriyattır. İçki iptilasının her yıl beşte bir derecede artmaması için senede bir saatlik içtima hiçbir fayda vermez. Ve yeşil Hilal ismi de boş bir evin kapısındaki kiralık hane ilanından farklı olmaz” ifadelerini kullanmıştı.*⁶⁵

Yeşil Hilâl Cemiyeti'nin içki aleyhine yaptığı propagandada tercih ettiği vasıtalardan bir tanesi müsamereler idi. Dönemin gazetelerinden bu müsamerelere dair haberlere rastlamak mümkün. Örneğin Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 1931 yılındaki bir sayısında cemiyetin İstanbul'da Tepebaşı tiyatrosunda müsamere verdiğini temsillerde içki aleyhinde nutuklar söylendiğini halka duyurmuştu.⁶⁶

Cemiyetin verdiği müsamerelerde içkinin zararlarını anlatan konuşmalar da

61 “Yeşil Hilal Cemiyetinin Kongresi”, *Vakit*, 21.11.1932, s.3.

62 “Yeşil Hilali Ahmer Cemiyeti Kongresini Açtı”, *Hakimiyeti Milliye*, 29.11.1930, s.3.

63 “Ankara Şöförleri Ne İstiyor”, *Vakit*, 16 Ocak 1932, s.3.

64 “Otomobil Kazalarına Karşı-Yeşilhilâl Cemiyetinin Dünkü İçtimainda”, *Vakit*, 04. 1932, s.4.

65 F.N., “Yeşil Hilal”, *Hakimiyet-i Milliye*, 02.12.1932, s.4.

66 “Yeşil Hilal Cemiyeti'nin Müsameresi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 25.03.1931, s.3.

yapılmaktaydı. 1931 yılında İstanbul'da Tepebaşı'nda verilen müsamerede Yeşil Hilâl Cemiyeti'nin umumî kâtibi Dr. Fahrettin Kerim şöyle bir hitabede bulunmuştu:

*“Yeşil Hilâl Cemiyeti memleketin kara bir gününde 1 Mart 1336'da kurulmuştur. Hatta ta Amerika'dan gelen zehirli içkilerin kullanıldığı bu devirde alkolizm müthiş tahribat yapıyordu. Bu afetin daha fazla ilerlemesine mani olmak ve memleketin bütün ümidi üzerlerinde teveccüh etmiş olan genç nesli kurtarmak için mücadeleye girişmek bu teşekkülde mühim bir amil teşkil ediyordu. O vakte kadar yalnız dinin haram kıldığı içki aleyhinde ilim ve fenne müstenit şuurlu bir mücadele bu suretle memleketimizde başladı”.*⁶⁷

Fahreddin Kerim Bey, konuşmasının devamında içkinin kişide yarattığı fiziksel ve ruhsal zararlardan bahsetmiş, özellikle gençleri bu konuda bilinçlendirmek, onları alkolden uzak tutmak için alkolü bir afet olarak tanımlamıştı. Bedenen ve ruhen güçlü bireylerden oluşan bir nesil meydana getirmeyi amaç edindiklerini ifade etmişti.⁶⁸ Fahrettin Kerim bu konuşmasında alkolle mücadeledeki dayanağın değiştiğine işaret etmişti. Meselenin sadece dini boyutu olmadığı, mücadelenin dayanak noktalarına bilim ve fennin eklenip bu boyutlarla bilinçli bir mücadele yürütüleceği ifade edilmişti. Dr. Fahreddin Kerim konuşmasında alkol kullanımının toplumun ahlakını bozduğunu ve gençlerin alkolden uzak tutulması gerektiğini de vurgulamıştı.

Cemiyet'in alkol aleyhine yaptığı propaganda da seçtiği bir diğer yol ise özel gün belirleyerek bu münasebetle faaliyette bulunmaktı. 3 Haziran Yeşil Hilal Bayramı olarak kutlanmaktaydı. Dönemin gazeteleri bu konuyla ilgili haberlere ve bu münasebetle yapılan propagandalara yer vermişti. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde konu ile ilgili şu satırlara yer verilmişti: “3 Haziran Yeşil Hilal Bayramı'dır. Bu münasebetle içki düşmanları afişler yaparak içki aleyhinde propagandada bulunmaktadır”.⁶⁹ Ayrıca Yeşilay Cemiyeti'nin bu özel günde Yalova'ya da bir gezi düzenleyeceği ifade ediliyordu.

Cemiyet düzenlediği geziler ile gençlere yönelik propaganda yapmaktaydı. Basın da bu gezilere dair duyurular yapmakta ve bilgiler vermekteydi. *Akşam* gazetesi 1935 yılındaki sayısında “İçki düşmanları İstanbul civarındaki köylerde gezintiler yapacaklar. Cemiyet, içki aleyhine büyük tezahürler yapmak üzere deniz gezintisi hazırlamaktadır” duyurusunu yapmıştı. Habere göre; vapurla İstanbul'dan Yalova'ya gidilecekti. Vapurda ve Yalova'da içkisiz eğlenceler ve konserler tertip edilecekti.⁷⁰ Cemiyetin mecmuası olan *Yeşil Hilâl*, 1929 yılında 31 Mayıs'ın “Yeşil Gün Bayramı” olduğundan bahsetmekteydi.⁷¹

Yeşil Gün Bayramı'nda Cemiyet, İstanbul'da Adalara gezi düzenlemişti. Bu özel günde günlük gazetelerde “Yeşil Gün” hakkında makaleler yazılmış sinemalarda

67 “Dün Yeşil Hilal Cemiyeti Tepebaşında Bir Propaganda Müsameresi Verdi”, *Vakit*, 24.03.1931, s.1, 2.

68 A.g.e.

69 “Yeşil Hilâl”, *Hakimiyet-i Milliye*, 03.06. 1932, s.3.

70 *Akşam*, 04.06.1935, s.3.

71 *Yeşil Hilal*, C.4, No.4, Kader Matbaası, Haziran 1929, s.48,49.

projeksiyon ile içkinin fenalığı anlatılmıştı.⁷²Cemiyet, içki aleyhinde duyulan dayanışma ihtiyacını kuvvetlendirmek ve aynı ihtiyacı duyanları birbirinden haberdar edip onları bir araya toplamak için bu tür gezileri düzenlemekteydi. Bu bayram da bu propaganda için iyi bir fırsat olarak görülmüştü. Cemiyet ayrıca Yeşil Gün’de vatandaşlardan içki içmemesini istemişti. İçki içenlerin bu özel günde içmemeleri, bir günlük içki paralarını Hilâl-i Ahmer, Tayyare Cemiyeti gibi hayır müesseselerine bağışlamaları rica edilmişti. Cemiyetin yayınında bu talebin amacı ise şu şekilde ifade edilmişti: “*Bu teklifimizin kabul ve tatbiki yavrularımızın sıhhatini, ailelerin saadet ve rahatlarını temin, bilhassa içkiden pek usanan Türk kadınlarının pek ziyade sevincini mucip olacak bir başlangıçtır*”.⁷³ Alkol düşmanlığında önemli roller üstlenen isimlerden biri olan Dr. İbrahim Zati, Yeşil Gün Bayramı ile ilgili ayrıca şu ifadeleri kullanmıştı:

“31 Mayıs Cuma günü Yeşil Hilâl Cemiyeti bayramıdır. Bu gün kimsenin ağzının rakı kokmamasını, sokaklarda sarhoşların sallanmamasını, kimsenin şuurunu haleldar olmamasını istiyoruz. Bunda haksız mıyız? Hiç olmazsa bugün içkiye israf edilen paraların hayırlı bir yere sarf edilmesini, kıymetli sıhhatinizi bu zehirden korumanızı rica ediyoruz. İşte bugün eklemek istediğimiz fikir...

Belki birçoklarının istihza ve istihfaf ile karşılamayacakları bu fikrin filizlendiğini, çiçek açıp meyve verdiğini göreceğimiz gün uzak değildir. Bizim buna çok itimadımız vardır. Çünkü gayemiz milletin umumî menfaatidir”.⁷⁴

Yeşilay Cemiyeti⁷⁵ tarafından belirlenen diğer önemli gün ise Yeşilay Üzüm Bayramı’dır. İlk üzüm bayramı 21 Eylül 1947 yılında İstanbul’da kutlanmıştı. Yeşilay mensupları Üzüm Bayramı’nda bağlarda buluşup üzüm ve üzüm suyu tüketmişlerdi. Bu bayram aracılığıyla alkol düşmanları bir araya gelerek sosyal dayanışma sağlanmış, halka sağlıklı bir alışkanlık olarak meyve yemeleri öğütlenmişti.⁷⁶

Yeşilay Cemiyeti’nin zararlı madde kullanımına karşı yürüttüğü mücadele sadece Türkiye ile sınırlı kalmamıştı. Cemiyet’in ilk kurulduğu yıldan itibaren gerçekleştirmek istediği şey uluslararası faaliyetlere katılmak ve uluslararası alkol karşıtı birliklerle irtibat halinde olmaktı. Bu tür bir katılım haberini dönemin gazetelerinden öğrenmek mümkündür. *Akşam* gazetesi 1930 yılındaki bir sayısında Yeşilay Cemiyeti’nin henüz meydana getirdiği “Hanımlar Faal Heyeti’nin” merkezi Amerika’da bulunan “Beynelmilel içki aleyhtarları kadınlar cemiyeti” ne de iltihak ve müzaherete karar verdiğini yazmıştı.⁷⁷ Cemiyetin 1932 yılındaki toplantısında beynelmilel içki düşmanları cemiyetinden gelen mektup okunmuş ve buna bir cevap yazılacağı kararlaştırılmıştı.⁷⁸ *Cumhuriyet* gazetesinin

72 Ali Rıza, “Yeşil Gün”, *Yeşil Hilal*, C.4, No.4, Haziran 1929, s.51.

73 İbrahim Zati, “Yeşil Gün”, *Yeşil Hilâl*, C.4, No.5, Temmuz 1929, s.65.

74 A.g.e., s.67.

75 Hilâl-i Ahdar Cemiyeti 1936 yılındaki kongrede ismini Yeşilay Cemiyeti olarak değiştirmiştir. Konu ile ilgili bkz. *Ulus*, 06.06. 1936, s.2.

76 Bkz. Hatice Güzel Mumyakmaz, “Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlaklı Nesiller Yetiştirme”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1), s.368-387.

77 “Kadın İşi...İçki ile Mücadelede Kadının Vazifesi”, *Akşam*, 28.07.1930, s.7.

78 “Otomobil Kazalarına Karşı- Yeşilhilâl Cemiyetinin Dünkü İçtimâında”, *Vakit*, 04.01. 1932, s.4.

12 Ekim 1933 yılındaki sayısında “İçki düşmanları arasında dostluk” başlığı ile Dr. Fahreddin Kerim Bey’in Viyana’daki içki düşmanları cemiyeti ile temaslarda bulunduğu yazılmıştı.⁷⁹ Cemiyetin 1933 yılındaki senelik toplantısında Dr. Fahreddin Kerim Bey, alkol karışıklığı konusunda uluslar arası temaslarından bahsetmişti. “Amerika, Lozan gibi beynelmilel Yeşil Hilâl mesaisini takdir etmektedir. Berlin, Paris, Amerika, Belgrat ile münasebet peyda edilmiştir” diyerek yurtdışı çalışmaları hakkında bilgi vermişti.⁸⁰ Cemiyet 1935 yılında ise Asr-ı Ulusal İçki Düşmanları Birliği’ne girmişti.⁸¹ 1946 yılında ise Dr. Fahreddin Kerim Gökay, 3-5 Eylül 1946 yılında Brüksel’de toplanan Uluslararası Anti Alkolizm Kongresi’ne katılmış ve Türkiye’yi temsil etmişti.⁸²

Sonuç:

Türkiye’de 1920 yılından sonra alkol kullanım ve satışını kısıtlamaya yönelik bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Devlet, Men’i Müskirat Kanunu ile içki üretim, ihraç ve tüketimini yasaklamıştır. Bu kanun halkın sıhhi ve ahlaki açıdan iyileşmesi yönündeki kaygıların bir neticesi olarak gündeme gelmiştir. Ancak yasa alkolizm sorununu çözmede kesin bir fayda sağlamamış ve tam olarak uygulanamamıştır. Bu nedenle ileriki zamanlarda yasa büyük değişikliğe uğramıştır. 22 Mart 1926 yılında çıkarılan 790 numaralı İspirto ve Meşrubat-ı Küliye İnhisarı Hakkında Kanun ile içki tekelinin devletin kontrolüne geçmiştir. Devletin alkol ile ilgili bu yasal gelişmelerinin dışında çeşitli kişilerin girişimleri ile yeni yasa önerileri gündeme gelmiştir. Türkiye’nin “Çocuk Davasında” tanınmış bir isim olan Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Umay, 1926 yılında çocukların içki ve tütün kullanmalarının yasaklanması için bir kanun teklifinde bulunmuştur. 1930 yılında çıkarılan Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nda bu konu ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Kanun ile on iki yaşından küçük olan çocukların meyhaneye girmesi, on sekiz yaşından küçüklere her nevi ispirtolu içki verilmesi ve satılması yasaklanmıştır. Devlet alkolün kişiler üzerinde beden ve ruhen tahribat yaptığının farkındaydı. Güçlü ve sağlıklı bir nesil yaratma çabasında olan devlet, çocukların alkolden uzak durmasını hedeflemişti.

1920 ile 1950 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de alkol satışı, üretimi ve tüketiminin devletin toplumsal ve ekonomik düzenine etkileri oldukça tartışılmıştır. Bir yandan alkol bağımlılığı içtimai bir yara olarak ele alınıp toplum ahlakını, düzenini, sağlığını ve huzurunu bozan bir amil olarak görülmüştür. Diğer yandan da alkol yasağının ülkede yaratacağı ekonomik zarar devleti kaygılandırmıştır. Alkol kullanımının artması ile beraber bireylerin bağımlı hale gelmesi devletin insan gücünün kalitesine zarar vermekteydi. Büyük savaşlardan çıkmış olan ülkenin kalkınması için insan gücünün

79 “İçki Düşmanları Arasında Dostluk”, *Cumhuriyet*, 12.10.1933, s.5.

80 Yeşil Hilâl Cemiyeti Senelik Kongresini Dün Halkevinde Yaptı”, *Yakit*, 26.01.1933, s.6.

81 *Ulus*, 19.07.1935, s.3

82 Bkz.Hatice Güzel Mumyılmaz, “Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlaklı Nesiller Yetiştirme”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(1), s.377.

iyileşmesi, artması ve üretken hale getirilmesi zorunlu görülmüştü. Ancak bu tür bağımlılığa sahip olan bireylerden oluşan milletin iyi bir istikamette gidemeyeceği anlaşılmıştı. Cumhuriyet yönetimi hem nüfusu arttırmak hem bireyleri bedenen sağlamlaştırmak hem de sağlıklı bir nesil yaratmak için çaba sarf ediyordu. Ayrıca genç Türkiye, aile kurumunun da en iyi hale sokulması ve yeni bir hal alması için çeşitli sosyal politikalar üretmişti. Aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin sevgi ve saygı esasına göre şekillenmesi, çocuğun huzur ve sevgi dolu bir ortamda büyütülmesi ve çocuk terbiyesine önem verilmesi bu politikaların birer parçalarıydı. Babaların akşamcılığı ve alkol bağımlılığı aile kurumunun korunması ve geliştirilmesi konusunda büyük olumsuzluklar yaratmaktaydı. Bu nedenle alkol bağımlılığı devletin sosyal politikalarıyla uyuşmuyordu. Alkol kullanımı gibi zararlı alışkanlıklar devletin bu tür çabaları ve gayeleri için bir engeldi ve bu engelin aşılması için çözümler arandı. Devlet, 1920 yılındaki içki yasağı gibi sert tedbirlerin bir çözüm getiremeyeceğinin farkına varmıştı. Devlet, alkolün tamamen sınırlandırılmasının ülkede maddi kayıplara da yol açacağını da idrak etmişti. Bu nedenle alkolle mücadele de sert yasaların yerine topluma nüfuz edebilecek propagandaların yapılması gündeme gelmiştir. Basın, yayın, müsamere, gezi, konferans gibi yollar kullanılarak alkol bağımlılığı ile mücadele yapılmıştır.

Dönemin Sağlık Bakanlığı yaptığı yayınlarla alkol kullanımına karşı propaganda yapmıştır. Yayınlarda alkol kullananların bulaşıcı hastalıklara daha çabuk yakalanacağı, düşkün hale geleceği, alkoliklerden doğan çocukların bedenen ve zihnen hastalıklı olacağı anlatılmıştır. Bakanlığın yaptığı yayınlarda tıbbi açıklamaların yanı sıra alkolün toplumda açtığı sosyal yaralardan da bahsedilmiştir. Yayınlarda içki insanlık için bir afet olarak anlatılmış, ahlaki bozan ve aileyi mahveden kötü bir unsur olarak tanıtılmıştır. Dönemin Sağlık Bakanlığı'nın yanı sıra Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Yeşilay Cemiyeti de yayınlarında alkol ile mücadeleye yer vermişlerdir. Dönemin doktorları ise gazetelerde yazdıkları makalelerde tıbbi bilgiler ışığında alkolün kişi ve toplum üzerindeki zararlarından bahsetmişlerdir. Dönemin gazetelerindeki makalelerde alkol bağımlılığı sosyal açıdan da ele alınmış, bağımlılık içtimai bir dert olarak nitelendirilmiştir. Alkol kullanımının zamansız ölümlere sebep olduğu ve bu ölümlerin ülke nüfusunu düşürdüğü, bu durumun ülkenin ekonomisine zarar verdiği yazılarak halk bu konuda uyarılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet nüfusu arttırmayı ve iktisadi kalkınmayı öncelikli kılan politikalar üretmişti. Ancak kişilerin alkol kullanımı nedeniyle ölmesi ya da topluma faydasız bir hale dönüşmesi istenilen bir durum değildi. Ayrıca alkoliklerden doğan çocukların da sağlıksız olarak dünyaya gelme ihtimalleri bu dönemde tartışılmış, aileler bu konuda uyarılmıştır.

Alkolle mücadele konusu hep gündemde tutulmuş ve bu bağımlılıktan kurtulma çareleri

aranmıştır. Dönemin doktorları ve bu mücadelede çalışan kişiler alkol bağımlılığından kurtulma çarelerini topluma anlatmaya çalışmışlardır. Halkın spora yönelmesi, farklı meşguliyetlerle ilgilenmesinin faydalı olacağına değinilirken kadınların da bu mücadelede etkin rol oynayabileceğini dile getirmişlerdi. Kadınların ev hayatlarında sabırlı, sevecen olmaları salık verilmiştir. Ülke yönetiminin meyhaneleri ve içki satan yerleri sınırlandırmasının ve içki aleyhinde daha fazla yasanın çıkarmasının faydalı olacağı anlatılmıştır. Bu dönemdeki propagandalarda bireylerin alkolden uzaklaşması sonucunda akıl sağlıklarının daha iyi hale geleceği, cinayetlerin ve trafik kazalarının da azalacağı mesajı verilmiştir.

İçki ile mücadele konusunda Türkiye’de mesai harcayan kurum ise Yeşilay Cemiyeti’dir. Cemiyet, kuruluş yılı olan 1920 yılından itibaren içki düşmanlığı konusunda faaliyet göstermiştir. Kurumun yönetici kadrosunda olan Dr. Mazhar Osman Bey, Dr. Fahreddin Kerim Bey, bilimsel veriler ışığında alkolün toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini halka anlatmak için çabalamışlardır. Gerek cemiyetin yayın organları gerek dönemin gazeteleri aracılığı ile halka ulaşmaya çalışmışlardır. Cemiyet, Türk Ocakları, Halkevleri ve mekteplerde konferanslar tertiplemiş, yapılan müsamere, düzenlenen geziler ile daha geniş kitlelere ulaşmak istemiştir. Cemiyet, Yeşilay Üzüm Bayramı ve Yeşil Gün Bayramı gibi özel günleri içki mücadelesinde bir vasıta saymışlardır. Ayrıca cemiyet, alkol düşmanlığı yapan Uluslar arası kuruluşlarla sürekli temas halinde olmuşlardır. Kuruma katkı veren diğer doktorlar, alkol karşıtı yazıları ile halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır.

Kaynakça:

Arşiv Belgeleri

Çocukların İçki ve Tütün Kullanmalarının Yasaklanması Hakkında Kırklareli Mebusu Doktor Fuat'ın Önergesi, TC. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Yer:8.46.22, 22.12.1926.

TC. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Yer:48-64-8, 19.09.1934.

Resmi Yayınlar

T.C. Resmi Gazete, No:4, 28.02.1337.

T.C. Resmi Gazete, No:320, 13.03.1926.

T.C. Resmi Gazete, No:1489, 06.05. 1930.

T.C. Resmi Gazete, No: 338, 03.04.1926.

TBMM. Zabıt Ceridesi, D.II, C.28, İ.15, 16 Kânun-u Evvel 1926.

Hilal-i Ahdar Cemiyeti Nizamnamesi, Dersaadet, Hilal Matbaası, İstanbul 1336.

İnternet Kaynakları

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1k>, (08.03.2021).

<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliliği> , (08.03.2021).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/icki#1>, (09.03.2021).

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/4486/gazli-icecekler-ve-alkol?enc=QisAbR4bAkZg-1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d>, (09.03.2021).

<https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce>, (24.02.2021).

Sürelî Yayınlar:

1.Dergiler:

-----, "Hilal-i Ahdar", *Sebilürreşad*, C.23, S.582, Ocak 1340, s.155.

Ali Rıza, "Yeşil Gün", Yeşil Hilal, C.4, No.4, Haziran 1929, s.51.

Hilâl-i Ahdar, C.1, No:17, Necm-i İstikbal Matbaası, 15 Kanun-ı Evvel 1341, İstanbul, s.1.

İbrahim Zati, "Yeşil Gün", Yeşil Hilâl, C.4, No.5, Temmuz 1929, s.65.

Yeşil Hilal, C.4, No.4, Kader Matbaası, Haziran 1929, s.48, 49.

2.Gazete Haberleri ve Makaleleri:

Ahmet Asım, Hekim Öğütleri-Alkol İptilası, *Akşam*, 18.10.1934, s.5.

Akşam, 04.06.1935, s.3.

Ankara Şoförleri Ne İstiyor, *Vakit*, 16 Ocak 1932, s.3.

Dün Yeşil Hilal Cemiyeti Tepebaşında Bir Propaganda Müsameresi Verdi, *Vakit*, 24.03.1931, s.1,2.

F.N., Yeşil Hilal, *Hakimiyet-i Milliye*, 02.12.1932, s.4.

G.A., İçtimai Hastalıklar, *Ulus*, 25.01.1939, s.5.

Göker, Galip, Kanser Her Şeyden Önce İçtimai Bir Mevzudur, *Ulus*, 06.12.1938, s.2.

Hakimiyet-i Milliye, 15.12.1929, s.8.

İçki Düşmanları Arasında Dostluk, *Cumhuriyet*, 12.10.1933, s.5.

İstanbul Halkevlerinde Verilecek Konferanslar, *Ulus*, 04.03.1939, s.6.

İzmirli, Celâlettin, İrsiyet Meselesi, *Kurun*, 21.06.1938, s.3.

Kadın İşi... İçki ile Mücadelede Kadının Vazifesi, *Akşam*, 28.07.1930, s.7.

Kurun, 18 Nisan 1936- özel ilave

Kurun, 31.01.1938, s.5.

Otomobil Kazalarına Karşı-Yeşilhilâl Cemiyetinin Dünkü İçtimanda, *Vakit*, 04. 1932, s.4.

Ulus, 06.06. 1936, s.2.

Ulus, 19.07. 1935, s.3.

Ünalan, Ata, Çocuk Davamız ve Sıtma Mücadelesi, *Ulus*, 25.06.1942, s.2.

Vakit, 24.03.1931, s.1.

Vakit, 6 Ağustos 1939, s.2.

Verem ve Alkolizm, *Akşam*, 09.08.1934, s.6.

Yeşil Hilâl Cemiyeti Senelik Kongresini Dün Halkevinde Yaptı, *Vakit*, 26.01.1933, s.6.

Yeşil Hilal Cemiyetinin Kongresi, *Vakit*, 21.11.1932, s.3.

Yeşil Hilâl, *Hakimiyet-i Milliye*, 03.06. 1932, s.3.

Yeşil Hilalciler, *Hakimiyet-i Milliye*, 14.12.1929, s.3.

Yeşil Hilali Ahmer Cemiyeti Kongresini Açtı, *Hakimiyet-i Milliye*, 29.11.1930, s.3.

Yeşilhilal Kongresi, *Vakit*, 16.10.1930, s.5.

Zati, İbrahim, Cinayet ve Katilleri Azaltmak İçin Ne Yapmalıdır?, *Akşam*, 07.07.1938, s.8.

Yeşil Hilal Cemiyeti'nin Müsameresi, *Hakimiyet-i Milliye*, 25.03.1931, s.3.

Kitap, Araştırma Makaleleri ve Ansiklopediler

-----“Sakininiz, Kaçınınız”, Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfâl Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, s.37,79.

Abdülaziz Çavuş, İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler, (müt: Mehmet Akif Ersoy), Ali Şükrü Matbaası, Ankara 1339-1341.

- Akalın, Güneri, Cumhuriyetimizin 75. Yılına Armağan- Atatürk Dönemi Maliye Politikaları, Ankara 2008.
- Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfâl Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927.
- Arpacı, Murat, “Sağlam Nesiller yada Dejenerasyon: Türkiye’de Alkol Karşıtı Düşünce ve Hareket (1910-1950)”, Toplum ve Bilim, S.134, 2015, s.37.
- Demirbilek, Sinan, “Tek Parti Döneminde İnhisarlar(1923-1946), ÇTTAD, XII/24, Bahar 2012, s.213.
- Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 1998.
- Doğan, Cem, “Osmanlı Men’-i Müskirât Cemiyeti ve Men’-i Müskirât Kânunu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.6, S.26, Bahar 2013, s.173.
- Hikmet Hamdi, Sıhî Müze Rehberi, C. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara 1928.
- Karahanoğulları, Onur, Birinci Meclisin İçki Yasağı (Men’i Müskirat Kanunu), Phoenix Yay., Ankara 2007, s.124,125,135.
- Muhammed Abdüsselam, İçki Mücadelesi, İzmir,1340.
- Mumyakmaz, Hatice Güzel, “Yeşilay Cemiyeti ve Faaliyetleri: Bağımlılıkla Mücadele, Sağlıklı ve Ahlâklı Nesiller Yetiştirme”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(1), s.368-387.
- Üçüncü, Uğur, Milli Mücadele Yıllarında Bir Yasak Denemesi: Men-i Müskirat (İçki Yasağı) Kanunu ve Toplumsal Hayata Yansımaları, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2012, s.230, 303-305.

Tezler

- Çakır, Gül, Atatürk Dönemi’nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), TC. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2019.
- Öztürk, Yeter, XIX. Yüzyıl Arşiv Belgeleri ne Göre Osmanlı Devleti’nde İçki ve Yasakları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), TC. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ordu 2017

Ekler

Ek 1: Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul, 1927, s.79.

- ۷۹ -

ایچی ورم یا تاغیدر

القول - امیرتو

عیاش ، بکری }
ورمه
زهروی (کوتو) خسته لقره ، رعشه و هذیان (هذیان
مرتعش) ه ، بوتون بر دوشکونلکه دوچار اولور .

ورم
داشیتیک (قانیور ، اکری ، باجاقلی)
سقط
آبدال اوله بیلیر .
بر بکریک چوجوقاری

بکریک عرق بوزار .

Ek 2: Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul, 1927, s.80

آلوقاك فتنالارندن (ايكي طرز حيات)

باباڤر و آناڤر ، سز هانكيسی بكنیورسكتر ؟

Ek 3: *Vakit* gazetesi, 24.03.1931, s.1

Alkol aile saadetine en büyük düşmanıdır !

Dün Yeşil Hilâl cemiyeti Tepebaşında bir propaganda müsameresi verdi

Müsamerede * Canlı tablolar , gösteren küçükler

Ek 4: Akşam gazetesi, 16 Haziran 1934, s.3.

Ek 5: *Yeşil Hilal*, Haziran 1929, C.4, No.4, s.54

